

RTU studiju kurss "Mūsdienu latviešu literārā valoda: leksikoloģija un frazeoloģija"**0L000 Liepājas akadēmija****Vispārējā informācija**

Kods	LA0638
Nosaukums	Mūsdienu latviešu literārā valoda: leksikoloģija un frazeoloģija
Studiju kursa statuss programmā	Obligātais/Ierobežotās izvēles
Atbildīgais mācītspēks	Anita Helviga - Doktors, Asociētais profesors
Apjoms daļās un kredītpunktos	1 daļa, 3.0 kredītpunkti
Studiju kursa īstenošanas valodas	LV
Anotācija	Leksikoloģijas un frazeoloģijas pamatjēdzieni. Leksikogrāfija un terminogrāfija. Vārdnīcu veidi. Vārda pēfīšanas aspekti. Homonīmija, sinonīmija, antonīmija. Vārdu krājuma diferencēšanas dažādība: teritoriālais, hronoloģiskais, etimoloģiskais, stilistiskais, ekspresīvais, semantiskais, sociālais u. c. Leksikas bagātināšanas iespējas.
Mērķis un uzdevumi, izteikti kompetencēs un prasmēs	Studiju kursa mērķis: Attīstīt izpratni par leksikoloģiju un frazeoloģiju kā valodniecības apakšnozarēm, kas pēta vārdu leksiskās nozīmes un leksiski nedalāmu, stabilu, ar valodas tradīciju nostiprinātu vārdu savienojumu nozīmes, kuras parasti saistītas ar nozīmes pārnēsumu. Studiju kursa uzdevumi: Uzkrāt zināšanas par leksikoloģiju un frazeoloģiju, attīstot lingvodidaktisko domāšanu. Izkopt prasmi strādāt ar dažādu leksikas materiālu, izvēloties katrai situācijai un uzdevumam piemērotākās leksikas grupas (funkcionāli, stilistiski u. tml.). Pilnveidot lingvistisko kompetenci, izmantojot valodnieciskos pētījumus, vārdnīcas, datubāzes un dažādas lietotnes.
Patstāvīgais darbs, tā organizācija un uzdevumi	Leksikogrāfijas teorētiskie un praktiskie aspekti Dažādu leksikas vienību identificēšana un skaidrošana, izvēloties piemērota tipa vārdnīcas. Terminoloģijas attīstība Vienas zinātņu nozares vai profesionālās darbības jomas terminu kopas skaidrojums, izmantojot un salīdzinot dažādu vārdnīcu (tostarp vispārlietojamo) skaidrojumus. Stilistiski ekspresīvā leksika Frazeoloģismu stilistika Daiļdarba fragmenta analīze pēc stilistiski ekspersīvās leksikas izmantojuma valodā. Frazeoloģismu skaidrošana semantiski un stilistiski. Vārdu krājuma semantiskās mikrosistēmas Vienā mūsdienu literārajā pasākā (Noras Ikstenas, Māras Cielēnas, Imanta Ziedoņa, Ērika Kūļa u. c.) analizē sinonīmu un antonīmu (arī homonīmu) lietojumu kā mākslinieciskās izteiksmes līdzekli.

Literatūra	Obligātā/Obligatory: 1. Bušs, O. (2013). Latviešu valodas leksika. Grām.: Veisbergs, A. (red.). Latviešu valoda. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 133.–156. lpp. 2. Veisbergs, A. (2013). Latviešu valodas frazeoloģija. Grām.: Veisbergs, A. (red.). Latviešu valoda. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 157.–174. lpp. 3. Laua, A. (1981). Latviešu leksikoloģija. Rīga: Zvaigzne. Papildu/Additional: 1. Skujiņa, V. (2002). Latviešu terminoloģijas izstrādes principi. Rīga: Latviešu valodas institūts. 2. Polkovņikova, S. (2017). Leksikoloģija. Latviešu valodas rokasgrāmata. Pieejams: valodasrokasgramata.lv/materials/1/8461668D-8AB7-7341-2ABB-7D00F31F4EF7 3. Polkovņikova, S., Vulāne, A. (2017). Frazeoloģija. Latviešu valodas rokasgrāmata. Pieejams: http://valodasrokasgramata.lv/materials/1/607C3CA8-415F-4259-812B-1D7AF500A32A 4. Helviga, A. (2017). Leksikogrāfija. Latviešu valodas rokasgrāmata. Pieejams: http://valodasrokasgramata.lv/materials/1/B14813F4-91C0-0F9A-682F-575F0201134D 5. Helviga, A. (2017). Terminoloģija. Latviešu valodas rokasgrāmata. Pieejams: http://valodasrokasgramata.lv/materials/1/AD31BCE5-8A0B-0449-A536-1C4F2C6E598B 6. Vārdnīcu izstrāde Latvijā, 1991–2010. J. Baldunčika red. Rīga: LVA, 2012. Ieteicamā/Recommended: 1. Kušķis, J. (2009). Mūsu valoda, II. Padomi latviskas valodas cienītājiem. Rīga: Biedrība "Latvietis". 2. Kušķis, J. (2006). Mūsu valoda. Padomi valodas spodrināšanai. Rīga: Antava. 3. Nītiņa, D. (2004). Moderna cilvēka valoda. Rīga: Valsts valodas aģentūra. 4. Baldunčiks, J. (2005). Ar leksikas aizgūšanu saistītie jēdzieni un terminoloģija mūsdienu latviešu valodniecībā. <i>Linguistica Lettica</i>, Nr. 14. Rīga: Latviešu valodas institūts, 174.–188. lpp. 5. Baltiņš, M. (2006). Latviešu terminoloģijas attīstība: mantojums, problēmas un perspektīvas. Letonikas pirmais kongress. Valodniecības raksti. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 72.–79. lpp. 6. Cauna, E. (2008). Dinamisku terminoloģijas resursu veidošana. Letonikas otrais kongress. Valodniecības raksti, 2. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, LU Latviešu valodas institūts, Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības augstskola, 99.–105. lpp. 7. Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca (2007). Rīga: LVI un LVA. Citi informācijas avoti/Other sources of information: 1. Angļu-latviešu frazeoloģijas vārdnīca (2002). Rīga: Avots, 2002. 2. Latviešu-angļu frazeoloģiskā vārdnīca. Pieejams: http://valoda.ailab.lv/latval/vispareji/frazes/frazesa.htm 3. Laua, A. u. c. (2000). Latviešu frazeoloģijas vārdnīca. Rīga: Avots. 4. Ludviņš, K. D., Smiltēna, M. (2015). Vācu-latviešu frazeoloģijas vārdnīca. Rīga: Latvijas Universitāte. 5. LVA (2017). Citvalodu personvārdu atveide latviešu valodā. Pieejams: https://www.personvarduatveide.lv/ 6. Elektroniskā vārdnīca e-pupa: epupa.valoda.lv 7. Datubāze "Zinātnes valoda": https://zinatnesvaloda.lv/sakums 8. Elektroniski skatāmās vārdnīcas: tezaurs.lv 9. Latvijas Nacionālais terminoloģijas portāls: termini.gov.lv 10. Latviešu valodas aģentūra: valoda.lv 11. Valsts valodas komisija: www.vvk.lv 12. Vietne www.letonika.lv 13. Vārds un tā pētišanas aspekti : LiepU rakstu krājums. 14. Valodu apguve: problēmas un perspektīva : LiepU rakstu krājums. 15. <i>Linguistica Lettica</i> : LU Latviešu valodas institūta žurnāls. 16. Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi : Latviešu valodas aģentūras rakstu krājums.
Nepieciešamās priekšzināšanas	Mūsdienu latviešu literārā valoda: propedeitika, fonētika I

Studiju kursa saturs

Saturs	Pilna un nepilna laika klātienēs studijas		Nepilna laika neklātienēs studijas	
	Kontakt stundas	Patstāv. darbs	Kontakt stundas	Patstāv. darbs
Leksikoloģija un frazeoloģija kā valodniecības nozares. Nozares terminoloģija. Pētījumi latviešu leksikoloģijā un frazeoloģijā. Vispārīgs latviešu leksikoloģijas un tās attīstības raksturojums un stāvoklis mūsdienās. Pētījumu sadrumstalotība un holistiskas pētniecības nepieciešamība. Leksikogrāfijas teorētiskie un praktiskie aspekti: vārdnīcu veidi, hronoloģiskais un tematiskais aptvērums.	4	4	2	6
Vārds kā valodas pamatvienība. Vārda leksiskā nozīme. Nozīmes galvenais komponents un papildkomponenti. Mononīmiskums un polisēmiskums. Leksiski semantisko variantu savstarpējais sakars. Nozīmju klasifikācijas principi: pēc funkcionālās nozīmības (vārda pamatnozīme un atvasinātās nozīmes); pēc tēlainības (vārda tiešā un pārnēstā nozīme). Polisēmiskā vārda nozīmes struktūras attēlojums skaidrojošajā vārdnīcā. Nozīmes nacionālā specifika un vēsturiskais mainīgums. Aktīvā un pasīvā leksika.	4	4	2	6
Homonīmija. Polisēmija un homonīmija, kritēriji to norobežošanai. Homonīmu rašanās veidi. Homonīmu iedalījums: vienas vārdsķiras homonīmi (pilnīgi un daļēji); dažādu vārdsķiru homonīmi. Homoformas, homofoni, homogrāfi. Vārda formālie varianti (fonētiskie un morfoloģiskie).	4	4	2	6

Vārdu krājuma stilistiskā diferenciācija. Ekspresīvā un neekspresīvā leksika. Stilistiskās norādes vārdnīcās. Ekspresīvās leksikas noteikšanas kritēriji. Ekspresīvās leksikas nacionālā specifika. Stilistiski ekspresīvā leksika: poētismi sarunvalodas vārdi, vienkāršrunas vārdi, vulgārismi. Emocionāli ekspresīvā leksika. Emocionālās un stilistiskās ekspresivitātes savstarpējais saistījums. Vārdi ar pozitīvu emocionālo nokrāsu un vārdi ar negatīvu emocionālo nokrāsu. Eifēmismi, to rašanās psiholoģiskais pamats.	4	4	2	6
Vārdu krājuma etimoloģiskā diferenciācija. Mantotā un aizgūtā leksika. Aizgūtu vārdu asimilācija: fonētiskā, morfoloģiskā, semantiskā. Nacionālo aizguvumu rašanās cēloņi. Aizguvumi no somugru, slāvu, ģermāņu un baltu valodām. Internacionālie aizguvumi, Eiropas areāla internacionālismu galvenie avoti. Barbarismu (arī žargona, slenga) izpratne, cilme, lietošana, aktualizācija mūsdienās. Kalki, to izpratne, veidi (morfoloģiskie, semantiskie) un noteikšana. Barbarismi un kalku vērtējums no valodas kultūras aspekta.	2	6	2	6
Vārdu krājuma profesionālā diferenciācija. Speciālās leksikas jēdziens. Termini un profesionālismi. Profesiolekts. Jēdziena un termina attieksmes. Terminoloģijas rašanās un attīstība. Terminu un profesionālismu robežas. Terminu vārdnīcas. Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca.	2	6	2	6
Vārdu krājuma sociālā diferenciācija Sociolekta un idiolekta jēdziens. Žargonismi, to rašanās cēloņi. Slangismi. Argotismi. Slenga vārdnīcas.	2	4	0	6
Vārdu krājuma teritoriālā diferenciācija. Dialektālās un nedialektālās leksikas šķirums. Leksiskie dialektismi jeb apvidvārdi. Apvidvārdu un literārās valodas vārdu ekvivalentās attieksmes. Apvidvārdu tematiskās grupas. Apvidvārdu stilistiskās funkcijas un izmantojums biogrāfiskajā daiļliteratūrā. Apvidvārdu vākšana un pētīšana. Izlokšņu vārdnīcas. Latviešu valodas dialektu atlants: Leksika (2. sēj.).	2	4	0	6
Vārdu krājuma vēsturiskais mainīgums. Vecvārdi, to daļījums: historismi, arhaismi, senvārdi. Vecvārdu stilistiskās funkcijas un izmantojums daiļliteratūrā. Jaunvārdi jeb neoloģismi. Galvenās jaunvārdu darināšanas tendences mūsdienās. Salikteņu aktualitāte. Okazionalismi un potenciālismi. To rašanās iemesli un stilistiskās funkcijas.	2	6	2	6
Vārdu krājuma semantiskās mikrosistēmas. Sinonīmija un sinonīmika. Leksiskā sinonīmija. Sinonīmu identificēšanas metodes. Sinonīmu rindas dominante, tās noteikšana. Galvenie sinonīmu tipi. Sinonīmu vārdnīcas. Antonīmija. Tradicionālā antonīmu izpratne. Antonīmu noteikšanas kritērijs – tipiskais konteksts. Sinonīmijas un antonīmijas potences daiļliteratūrā.	2	6	2	6
Frazeoloģija. Frazeoloģismu galvenās pazīmes. Frazeoloģismu avoti. Pašcilmes un aizgūtā frazeoloģija. Netulkotie frazeoloģismi. Frazeoloģismi ar pilnīgu vai daļēju nozīmes pārnēsību – idiomās un frazēmās. Frazeoloģiskie savienojumi. Frazeoloģismu norobežošana no nefrazeoloģiskiem vārdu savienojumiem. Frazeoloģismu lietojums sarunvalodā un daiļliteratūrā. Frazeoloģismu tulkošanas problemātika. Frazeoloģismu vārdnīcas.	4	4	0	8
Kopā:	32	52	16	68

Sasniedzamie studiju rezultāti un to vērtēšana

Sasniedzamie studiju rezultāti	Rezultātu vērtēšanas metodes
ZINĀŠANAS: * Izprot un spēj skaidrot kursa pamatjēdzienus: leksikoloģija, leksika, leksikons, leksikogrāfija, polisēmija, leksiski semantiskais variants (LSV), homonīmija, sinonīmija, antonīmija; frazeoloģija, frazeoloģisms, idioma, frazēma u. c. * Izprot valodas leksiskās sistēmas struktūru un nošķir tās līmeņus, diferencējot vārdu krājumu pēc dažādiem principiem.	Lekciju apmeklējums un līdzdalība praktiskajās nodarbībās. Sekmīgi nokārtoti pārbaudes darbi (vismaz 4 balles). Eksāmens.
PRASMES: * Prot bagātināt savu vārdu krājumu, izprotot profesionāli nosacīto šī procesa nepieciešamību. * Prot reflektēt par latviešu valodā notiekošajiem procesiem leksikas līmenī. * Prot veidot lietpratīgu attieksmi pret leksiskajām pārmaiņām latviešu valodā, tostarp aizguvumu pārņemšanu.	Lekciju apmeklējums un līdzdalība praktiskajās nodarbībās. Sekmīgi nokārtoti pārbaudes darbi (vismaz 4 balles). Eksāmens.

KOMPETENCE: * Spēj stabili orientēties valodas leksiskajā sistēmā, izprotot tās vietu valodnieciskā skatījumā (latviešu valodas sistēmā) un lingvodidaktiskā skatījumā (mācību saturā). * Spēj izvēlēties un lietot vārdnīcas, tostarp digitālās, atbilstoši konkrētajam mērķim gan pašizglītībā, gan skolas mācību procesā; iesaka tās lietot skolēniem. * Izprot aktualitātes vārddarināšanā, par ieteikumiem, ko sniedz Terminoloģijas komisija, par jaunāko zinātnisko literatūru šajā jomā. * Spēj izvērtēt jaunvārdu atbilstību latviešu valodas vārddarināšanas tradīcijām un to iederīgumu latviešu valodas sistēmā.	Lekciju apmeklējums un līdzdalība praktiskajās nodarbībās. Sekmīgi nokārtoti pārbaudes darbi (vismaz 4 balles). Eksāmens.
---	---

Studiju rezultātu vērtēšanas kritēriji

Kritērijs	% no kopējā vērtējuma
Lekciju apmeklējums un līdzdalība praktiskajās nodarbībās	20
Sekmīgi nokārtoti pārbaudes darbi (vismaz 4 balles)	60
Eksāmens	20
Kopā:	100

Studiju kursa plānojums

Daļa	KP	Stundas			Pārbaudījumi		
		Lekcijas	Prakt d.	Laborat	Ieskaite	Eksām.	Darbs
1.	3.0	16.0	16.0	0.0		*	